

Göç – aidiyet ilişkisinin belirlenmesi için model:

Berlin / Kreuzberg örneği

Candan ILGIN*, Orhan HACIHASANOĞLU

İTÜ Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, 34437, Taşkışla, Taksim, İstanbul

Özet

Bu çalışmanın amacı göç eden insanların konut çevrelerinde aidiyetlerinin belirlenmesidir. Göçmenlerin aidiyet oluşumları ve kimlik değişimleri irdelenmektedir. Öncelikle kimliğin öz elemanları ele alınarak kültürel kimlik, toplumsal kimlik, tarihi kültürel kimlik ve bireysel kimlik incelenmiştir. Kimliğin sosyal, bireysel özelliklerinin etkisi ile oluşan kent kimliği, konut yerleşmeleri kimliği, mekânsal kimlik ve konut kimliği irdelenmiştir. Egemenlik alanına ilişkin davranış modeli, mekânı kendilemenin önemli bir yer tuttuğunu ve aidiyetle karşılıklı ilişki içinde olduğunu vurgulamaktadır. Bu model temel alınarak göç sonucu konut çevrelerinde aidiyetin belirlenmesi için bir model geliştirilmiştir. Model çerçevesinde Almanya'ya göç eden Türklerin yaşadığı Berlin-Kreuzberg'te bir uygulama gerçekleştirilmiştir. Alan çalışması sonucunda Kreuzberg'te yaşayan Türk göçmenlerin aidiyeti konusunda tespitler yapılmıştır. Göçmenlerin aidiyetlerinin oluşmadığı, ikili kimlik yapısı olduğu ve sonuçlarının konutlarına, eşyalarına ve davranışlarına yansıtıldığı saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Aidiyet, göç, kimlik, konut.

A model for migration – attachment relations: example Berlin/ Kreuzberg

Abstract

The aim of this study defines the attachment of immigrants in their new housing environment. The attachment and identity characteristics of immigrants have been examined in this study. The core elements of identity searched, and cultural, social, historical and self-identity are defined. The identities of urban housing settlements, spatial and housing are searched in relation with social and individual characteristics of identity. Meaning, territoriality, and privacy concepts are included in the research since they are considered as the important factors while working on the issues of identity. Behavioral model of territoriality emphasizes the importance of appropriation and its interaction with the place attachment. A model for defining attachment level in the immigrated environments has been progressed similar to the model of territoriality. Place and group attachment of Turkish immigrants and Turkish-Germans who live densely in Kreuzberg has been determined by using the migration - attachment model. With the fieldwork, attachment of the Turkish immigrants in Kreuzberg has been proved. Questionnaires, interviews, observations, and signs showed that there is no attachment but a double identity structure for the Turkish immigrants and Turkish-German people. Some people are also in search for a new identity. Because they have lost their identity and don't know where they belong to and this is reflected in their houses, equipments and behaviors.

Keywords: Attachment, migration, identity, home.

---

*Yazışmaların yapılacağı yazar: Candan ILGIN. cilgin@beykent.edu.tr; Tel: (212) 540 90 19.

Bu makale, birinci yazar tarafından İTÜ Mimarlık Fakültesi'nde tamamlanmış olan "Konut çevrelerinde göç/aidiyet ilişkisinin belirlenmesi için model: Berlin/Kreuzberg örneği" adlı doktora tezinden hazırlanmıştır. Makale metni 13.05.2005 tarihinde dergiye ulaşmış, 27.07.2005 tarihinde basım kararı alınmıştır. Makale ile ilgili tartışmalar 30.06.2007 tarihine kadar dergiye gönderilmelidir.

Giriş

Ekonomik ve sosyal nedenler, savaş, salgın hastalık gibi bazı özel durumlarda insanlar göçe zorlanmaktadır. Göç ile birlikte insanlar değer yargılarını, kültürünü, kimliğini yeni çevrelerine götürmektedir. İnsanlar en çok konut çevreleri (konut içi ve yakın çevresi), konut yerleşmeleri ve mahalle ölçeğinde yakın çevrelerini etkilemektedir. Göç eden insanlar, zaman içinde yeni çevreleri ile kültürel etkileşime girmektedir. Zaman içinde kişilerde sorgulanması gereken bir aidiyet sorunu ortaya çıkmaktadır.

Tez kapsamında kimlik, göç ve aidiyet ilişkisi irdelenmektedir. Göç öncesi insanların belirli kimlikleri vardır; ancak yeni çevrelerinden aldıkları şifreler/ mesajlarla insanlar kimliklerini kim olduklarını, nereye ait olduklarını sorgulamaya başlamaktadır. Kimlik tanımları, farklı araştırmacılar tarafından farklı yapılmaktadır. Tezde ağırlıklı olarak ele alınan kimlik tanımları üç başlıkta irdelenmektedir: 1. Bireysel Kimlikler, 2. Toplumsal Kimlikler (Alt grupların kimliği), 3. Yapısal Çevre Kimliği.

Toplumların yaşadığı çevreler doğal çevre, yapay çevre ve sosyal çevreler olarak gruplanabilir. İnsanların etkileşime geçtiği çevreler daha çok sosyal çevrelerdir. Yapay çevrede ise kişiler yapılaşmış çevre ile etkileşim içinde yaşamlarını sürdürmektedir. Öncelikle insanlar kentlerden, binalardan, yollardan ve yerleşme biçimlerinden etkilenmektedir ve onları etkilemektedir.

Anlam, egemenlik alanı ve mahremiyet kavramları doğrudan aidiyeti etkilemektedir. Tezde göç sonucu yer aidiyetinin oluşup oluşmadığının araştırılması yapılmaktadır. Aidiyetin oluşması için gereken bazı faktörler vardır. Bunların en önemlisi insanların çevrelerinde mekânı kendileme sonucu bir egemenlik alanı oluşturabilmesidir. Ele alınan egemenlik alanına ilişkin davranış modelinde mekânı kendileme için gereken üç eleman bulunmaktadır: 1. Sahiplenme, 2. Korunan Mekân, 3. Yer Aidiyeti. Çalışmada yer aidiyetin belirlenmesi için bir model geliştirilmiştir. Bireysel kimliklerin ve toplumsal kimliklerin (alt grupların kimliği) doğrudan mekânı kendileme bileşenlerini etkilemekte olduğu or-

taya çıkartılmıştır. Yer aidiyeti de mekânı kendilemenin bir alt elemanı olarak bireysel kimliklerden ve toplumsal kimliklerden etkilenmektedir.

Tezde ele alınan yapısal çevre kimliğinde belli başlı ölçekler vardır. Bunlar kentten başlayıp konut yerleşmelerine, konut yakın çevresine, konut ve mekana (oda) kadar indirgenmektedir. Kent kimliği, konut yerleşmeler kimliği, mekansal kimlik ve konut kimliği doğrudan sahiplenmeden, yer aidiyetinden, egemenlik alanından, kullanıcı katılımı ve mahremiyetten etkilenmektedir.

Çalışmanın amacı konut çevrelerinde göç aidiyet ilişkisinin belirlenmesidir. Çalışmada öncelikle kimlik konusu üstünde durulmuştur. “Kimlik, kişilerin, grupların, toplum veya toplulukların ‘kimsiniz, kimlersiniz?’ sorusuna verdikleri yanıt ya da yanıtlardır” (Güvenç, 1996). Güvenç (1996) kimlik ile ilgili aşağıdaki sınıflamayı yapmaktadır: 1. Bireysel Kimlikler 2. Kişisel Kimlikler 3. Ulusal – Kültürel Kimlikler. Aile yaşantısı, eğitim, sosyal sınıflandırmalar ve gruplanmalar, din ve etnik farklılıklar, cinsiyet ve yaş, kişisel kimlik, grup kimliğine bağlı olarak yerleşmeleri olduğu kadar mekânı ve yeri de etkilemektedir

Kimlik – göç aidiyet ilişkisi

Kimliği oluşturan iki süreç bulunmaktadır :

1. Kimlik içeriğinin tanımlanması süreci,
2. Bazı sınırların oluşturulması ve bunların ayrılması, bu sınırların doğası ve nasıl bilindiği veya nasıl bilinir yapıldığı hakkında soru sorulması sürecidir.

Kimlik iletişiminin iki önemli noktası bulunmaktadır :

- (1) Kimliği birisine veya birisinin grubuna mal etmek. Örneğin içsel birleşme bilebilir veya bazı çevresel ve çevresel olmayan yollarla işaret edilebilir.
- (2) Başkalarına karşı oluşan iletişim kimliği olarak, dışsal ‘biz’ ve ‘onlar’ arasındaki sınırları kurmak gerekmektedir. Burada mesajın iletişim açıklığı ve okunabilirliği, daha çok önem taşımaktadır (Duncan, 1981).

Kimliğin öz elemanları sosyal çevre ve fiziksel çevre kimliği açılımı ile sıralanabilmektedir :

1. Sosyal çevre kimliği / kültürel kimlik
  - Toplumsal kültürel kimlik,
  - Tarihi kültürel kimlik,
  - Kullanıcı kimliği, -tasarımcı kimliği
2. Fiziksel çevre kimliği
  - Doğal çevre kimliği,
  - Yapısal çevre kimliği
  - Kent kimliği, • konut yerleşmeleri kimliği, •mekansal kimlik, • konut kimliği.

Kültürel kimlik, kişilerin birbiriyle ve toplumda yer alan diğer kişilerle oluşan iletişim tarzlarını belirlemektedir. Kültür üç ana başlık altında tanımlanmaktadır, bunlar :

1. Bir grubun tipik yaşam şekilleri
2. Kültür; semboller sistemi, anlamların sistemi ve kavramsal şemaları sembolik kodlara çeviren bir sistemdir.
3. Kültür; Ekolojik kaynaklara adaptasyon sürecidir (Rapoport, 1980).

Her toplumun bir tarihsel geçmişi, tarih içinde kültürlerin sürekliliği kültürel kimlik için önemli olmaktadır. Zaman geçtikçe insanlar göç edebilmekte ve yerleşmelerin yerleri değişebilmekte, dilleri az da olsa bir değişime uğramaktadır.

Bireysel kimlik: Kişiyi ötekilerden ayırmak için, kurumlarca verilmiş bireysel kimlikler; herkesin cebinde, iş yerinden aldığı çalışma, trafik polisinden aldığı sürücü, bankadan aldığı para – kredi kimlikleri vardır. Bunlara kısaca “bireysel kimlik” diyebiliriz (Güvenç, 1996). Bireysel kimlik boyutlarını Tap (1979) şu şekilde açıklamaktadır (Bilgin, 1996) :

1. Kimlik duygusu zamansal bir boyut içerir.
2. Bireysel kimlik, bir birlik veya tutarlılık duygusu içerir. Zaman içinde süreklilik ve aynı oluş duyguları birbirini pekiştirir.

Çevre, nesnelere ve nesnelere, nesnelere ve insanlara, insanlara ve insanlara arasındaki ciddi ilişkiler dizisi olarak görülmektedir.

Kent kimliği, karakteri; doğal, sosyo-ekonomik ve yapılaşmış çevrenin mekansal öğeleri ile bir bütün olarak değerlendirilmelidir (Suher, 1995).

Kent kimliğini oluşturan öğelerin başında yerleşmelerin (mahallelerin) kimlikleri gelmektedir. Kentin coğrafi içeriği, kültürel düzeyi, mimarisi, yerel gelenekleri, yaşam biçimi, niteliklerinin karışımı kentin kimliğini tanımlar. Kentin sosyo – ekonomik yapısı da kentin profilini oluşturur (Wiberg, 1993).

Mekan, insanlar arasındaki üç boyutlu uzamsal (kapsamlı) ortamdır (Altman vd., 1980). Mekan, insanların bir yeri düşünürken, geçmiş olayların hatırlanmasıdır.

Konut, bireyin kendisinin ifade ettiği ve sembolize ettiği yerdir. Oturma odasının dekorasyonu ve mobilyaları, bilinçli yada bilinçsiz olarak, konutun kullanıcılarının ‘sosyal kimliğini’ ifade etmektedir. Konutlar, kültür ve sosyal değişkenlerin oluşmasına dayanak olan maddesel ifadelerdir (Lawrence, 1987). Konut yapısal çevrenin çok önemli bir elemanıdır. Sadece kişisel anlamlar taşımamaktadır. Ayrıca sosyal düzenlerin ideolojilerini de yansıtmaktadır.

Konut ve ev arasında önemli anlam farklılıkları vardır. Konut daha çok fiziksel anlamda ele alınmaktadır. Ev, ise daha çok insanların, kullanıcıların konutlarına yükledikleri sosyal anlamları içermektedir. Ev (konut) sosyal ve psikolojik ihtiyaçlar içermektedir, bunlar :

1. Ev, kişiler için çevrelerini en iyi şekilde kontrol edebildikleri tek mekandır.
2. Ev, aile için en uygun fiziksel çevredir.
3. Ev, kendini ifade etme mekanıdır.
4. Ev, güvenlik duygusunu geliştirmektedir.

Anlam, egemenlik alanı, mahremiyet kavramları ve aidiyete etkisi

Göç aidiyet ilişkisinin belirlenmesi sürecinde anlam, egemenlik alanı, mahremiyet kavramları irdelenmektedir. Özellikle bu üç kavram kimliğe ve yer aidiyetine en çok etki eden kavramlar oldukları için incelenmektedir.

Anlam, çevreden, insana gelen sözlü olmayan iletişim aracıdır (Rapoport, 1982). Anlam genellikle, işaretlerle, malzemelerle, renklerle, biçimlerle, büyüklüklerle, nesnelere, peyzaj v.b. ile ifade edilmektedir.

Bir insan, çevresinde bir egemenlik alanı kuramıyorsa kendini orada güvende ve o bölgeyi kendine ait hissedemez. Mahremiyet ve egemenlik alanı arasında çok sıkı bir bağlantı bulunmaktadır. Egemenlik alanını kuramayan insanlar mahremiyet alanlarını da oluşturamaz ve buldukları çevrede rahat edemezler. Egemenlik alanı üç düzeyde ele alınmaktadır: Toplum, küçük gruplar ve kişi (Edney, 1976,s.42).

Mahremiyet korunan mekanı elde etmek için gerekli olan bir etkidir. Bir çevre/mekan kendimiz için güvenli değilse mahremiyet duygusu da elde edilmemiş olur. Mahremiyet kişiler veya grupların diğer kişiler veya gruplarla görsel, işitsel ilişkilerinin kontrol edilmesidir.

Egemenlik alanına ilişkin davranışın (mekanı kendileme) fiziksel bir çevrenin kontrol edilebilmesi için mekanı kendilemeye (appropriation) bağlı olarak oluşum gösterdiği görülmektedir. Mekanı kendilemeyi geliştiren üç eleman vardır:

1. Sahiplenme
2. Korunan mekanı
3. Yer aidiyeti

Çalışmanın temel amacına bağlı olarak göç sonucu konut çevrelerinde aidiyetin belirlenmesi için bir model kurgulanmıştır.

Model'in temel çıkış noktası insanlara etki eden kontrol edilemeyen etkileşim tehdidine karşı oluşturulan egemenlik alanına ilişkin davranışının nasıl meydana geldiğini incelemektir. Kullanıcılar (göç etmiş insanlar) da bu tehdide karşı mekansal olmayan kurallar, gelenekler ve egemenlik alanı oluşturarak korunmakta ve tepki vermektedir.

Egemenlik alanı insanların yer aidiyetinin oluşumunda çok önemli bir faktördür. Bunu ölçmek için alan çalışmasında gözlemlerden ve anket sorularından faydalanılmıştır. Bir yere ait sahiplenme ile o çevrede egemenlik alanı kurulmaktadır. Göç edilen bölgede kullanılan belirgin işaretler (dil) veya kişiselleştirmelerle egemenlik alanı oluşturulmaktadır.

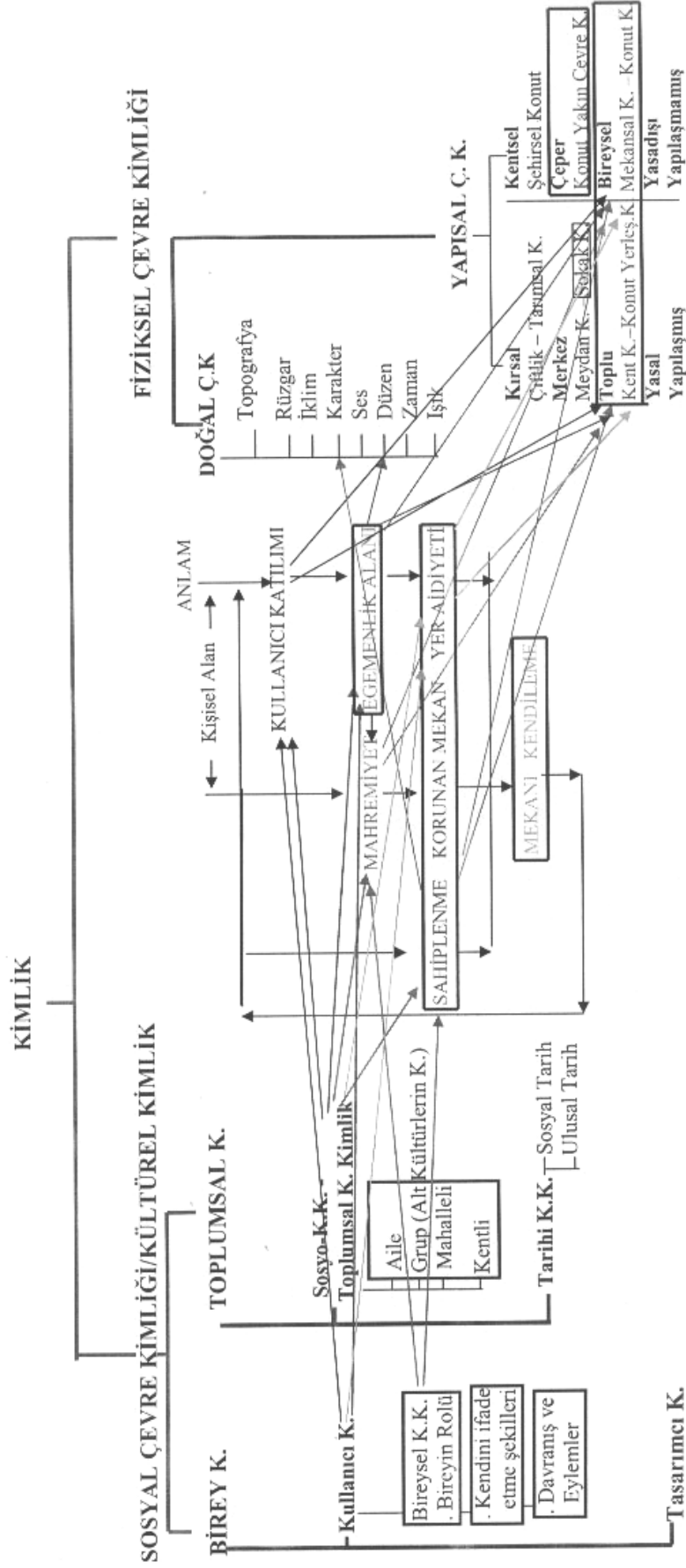
Sosyal çevre kimliğini oluşturan elemanlar ile mekânı kendilemeyi etkileyen elemanlar arasında bir etkileşim meydana gelmektedir. Kullanıcı kimliği'nin bir elemanı olan bireysel kültürel kimlik, mekanı kendilemeyi etkileyen sahiplenmeyi doğrudan oluşturmaktadır. Sosyal çevre kimliği doğrudan sahiplenmeyi, egemenlik alanını, yer aidiyetini ve korunan mekanı etkilemektedir. Egemenlik alanına ilişkin davranış modeli ise mekanı kendilemede bir bütün olarak fiziksel çevre kimliğinde yapısal çevre kimliğini etkilemektedir. Yapısal çevre kimliğinde ele alınan ölçekler: Kent kimliği, konut yerleşmeler kimliği, konut yakın çevre kimliği, mekansal ve konut kimliğini içermektedir. Egemenlik alanı, mekansal kimlik, konut kimliği, konut yerleşmeler kimliği ve kentsel kimlik ölçeklerinde oluşmaktadır.

Göç aidiyet ilişkisinin belirlenmesi modeli

Göç sonucu konut çevrelerinde aidiyetin belirlenmesi için kullanılacak yöntem Berlin Kreuzberg'te yaşayan, göç etmiş Türk kökenli Almanları ve Türkleri incelemektedir. Bu insanların yakın çevrelerini nasıl kullandıkları araştırılmıştır. Park alanları, pazar yerleri ve konut arka bahçelerindeki durum gözlemlerle saptanmıştır. Uzman kişilerle ve Kreuzberg'te yaşayan Türklerle görüşmeler ve tartışmalar gerçekleştirilmiştir. Anket çalışması ile de evlerde tespitler yapılmıştır. Evlerde kullanılan eşyalar kişilerin kimliklerinin tespiti için önemli verilerden bir tanesidir. Kişilerin boş zamanlarında kimlerle bir arada oldukları da anketlerle tespit edilmiştir.

Anketlerdeki sorular aşağıdaki şekilde düzenlenmiştir:

- A. Aile yapısı
- B. Konutun fiziksel özellikleri
  - . Konutun orijinal halinin tespiti
  - . Konutta yapılan değişiklikler
- C. Göç etmiş insanların davranış özellikleri:
  1. İnsanlar arası iletişim, (İletişim (İnsan-İnsan))
  2. Tanımlanabilirlik (Konut ve konut kullanımını ile (İnsan- Konut))
  3. Komşuluk : Bölge, yakın çevre mahalle (İnsan – Mahalle)

Şekil 1. Aidiyetin belirlenmesi modeli

Şekil 2. Berlin 'de Cumhurbaşkanlık Konutu 'nun karşısındaki yeşil alan

Soruların çoğu kapalı uçlu sorular olarak düzenlenmiştir. Anket soruları sınıflamasına göre modeldeki bazı kavramlar açıklanmaya çalışılmaktadır: Aile yapısı ile her ailenin Sosyo-kültürel ve toplumsal kültürel kimlikleri ortaya çıkartılmaya çalışılmıştır. Yani ailenin yapısını, Türkiye'den, nereden ve ne zaman geldikleri, ailenin büyüklüğü ve eğitim durumu saptanmıştır. Ayrıca ekonomik durumları ve meslekleri tespit edilmiştir. Aile yapısı ile, kişisel tespitler yapıldığı için kişilerin kullanıcı kimlikleri ortaya çıkartılmaktadır. Kişilerin doğum yerleri, meslekleri, yaşları, göçün ne zaman gerçekleştiği ve ileriye dönük planların

neler olduğu bu şekilde tespit edilmiştir. Konutlarının fiziksel özellikleri ile, yapısal çevre kimliğinin alt elemanı olan konut kimliği ve mekan kimlikleri saptanmıştır. Göç etmiş insanların davranış özellikleri ile hangi insanlarla bir arada oldukları ortaya konulmaya çalışılmıştır. Kimlerle iletişime (insan-insan) geçtikleri sorgulanmıştır? İnsan ilişkileriyle topluma katılım ve kullanıcı katılımı gerçekleşip gerçekleşmediği saptanmıştır. Tanımlanabilirlik (konut ve konut kullanımı) (insan-konut) ilişkisi araştırılmıştır. Bu sorular ile yer aidiyetinin oluşup oluşmadığı ortaya çıkartılmaya çalışılmıştır. Ayrıca kendilerini oraya ait hissedip hissetmedikleri, kontrol

sorusu olarak doğrudan sorulmuştur. Eşyanın kimliği sonucu aidiyet duygusunun oluşup oluşmadığı tespit edilmeye çalışılmıştır. Yapısal çevre kimliğinde yer alan konut kimliği de bu soru ile irdelenmektedir. Komşuluk: Bölge-Yakın çevre, mahalle (insan-mahalle) ilişkisi: Bu gruptaki sorularla, konut yakın çevre kimliği ve sokak kimliği tespit edilmeye çalışılmıştır. Zihinsel haritalama yöntemi ile çevrelerini ne kadar sahiplendikleri ve çevrelerinin farkında olup olmadıkları saptanmıştır. Ayrıca bu gruptaki sorular ile konut yakın çevrelerinde egemenlik alanı oluşturma düzeyleri saptanmıştır. Berlin'in 2001'deki toplam nüfusu 3.388.400'dir. Bunların arasında 440.800 yabancı bulunmaktadır. Bu toplam nüfusun %13'ünü oluşturmaktadır. Tüm Berlin'deki Türklerin sayısı 125.081 kişidir. Toplam nüfus içindeki oranları %3.7'dir. Sadece Almanlar içindeki oranları ise %4.2'dir. (Tüm veriler 2001'i kapsamaktadır). Türklerin yabancılar içindeki oranı ise %28'dir (<http://www.statistik-berlin.de>).

Kreuzberg'in toplam nüfusu 251.800 kişidir. Bunların 56.200 kişisi yabancıdır. Yani toplam Kreuzberg nüfusunun %22.3'ü yabancı kişilerden oluşmaktadır. 2001'de Kreuzberg'teki Türklerin sayısı ise 24.836 kişidir. Toplam nü-

lendirilmektedir. 60 yaşın üstündeki kişilerde ise %9.2'sinin iyi, %25.3'ün orta ve %65.4'ün kötü Almanca bilgisi olduğu tespit edilmiştir (John, 2000).

Göç etmiş insanların yaptığı evliliklerle ilgili istatistiksel veri arayan kişiler çokça zorluklarla karşılaşmaktadır. Çünkü insanlar kendi geldikleri ülkelerinden de eşlerini seçmektedirler. Genel olarak tüm bir yıllık veriler toplandığında 1996'da 29.000 Türk genci evlenmiştir. %80'den fazlası evliliklerinde kendi vatandaşlarını tercih etmişlerdir (Jonker,1999). Bunların içinde %60'ı eşlerini Türkiye'den seçmişlerdir. Sonradan da aile birleşmesiyle eşlerini Almanya'ya getirmişlerdir.

Göç etmiş Türk - kökenli Almanlarla birinci ve ikinci nesil ile sözlü görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Birinci nesildeki Türkler çok zor şartlarda çalıştıklarını ifade etmektedir.

Çoğu kendilerini bir yere ait görememektedir. Genel olarak emekli olanlar, Almanya ile Türkiye arasında gidip gelmektedirler. Temelli bir yere yerleşmek istememektedirler. Çoğunun sağlık sorunu var ve o yüzden de Almanya'yı tamamen bırakmamaktadırlar. Ayrıca çocukları Almanya'da yaşadıkları için oradaki bağlantılarından kopmamaktadırlar. İkinci nesildeki örneklerde bazı farklılıklar gözlenmektedir. Çok az bir yüzde ile olsa da üniversitede okuyan gençler vardır. Ancak ikinci nesildeki bazı kişiler yine Almanlarla çok az iletişime geçmektedir. "Kendimi Kreuzberg'li olarak hissediyorum" demekteler ancak çoğunun ağırlıklı olarak Türk arkadaşları var ve genel olarak Kreuzberg'te zaman geçiriyorlar. İkinci nesildeki

bazı kişiler içinde kendilerini hiçbir yere ait göremeyenler var. Burada bir kimlik arayışından söz etmek mümkün. Kendilerine nerede yaşamak istedikleri sorulduğunda, başka ülkeleri de düşündüklerini ifade etmektedirler.

Göç eden Türk kökenli Almanların çoğu, konut içinde geleneklerini yansıtmaktadır. Konutlarında: Kendi yörelerine ait örtüler, gıdalar, süs eşyaları kullanmaktadır. Bazıları tuvaletlerine taharet musluğunu eklemekte ve bu çözümü Almanlara tavsiye etmektedir.

Kapalı uçlu anket sorularında önce eğitim durumları ele alınmıştır: Anket yapılan kişilerin %46.7'si ilkokul mezunu ve bunların da yaş dağılımı bu şekildedir: %33.3'ü 41-55 yaş arası ve %13.3'ü 56-70 yaş arasındadır. Anket yapılan insanların %20'si orta okul, diğer %20'si de lise mezunudur; sadece %13.3'ü üniversite mezunudur ya da halen üniversitede okumaktadır. Üniversitede okuyanların yaş ortalaması ilk, orta ve lise mezunlarına göre daha düşüktür.

Kişilerin doğum yerlerine bakılacak olursa, çoğu (%43.3'ü) Karadeniz bölgesinde doğmuştur; %20'si Almanya'da ve 3. sırada %16.7'si Orta Anadolu'da doğmuştur. Doğum yerine göre yaş dağılımına bakıldığında, Karadeniz bölgesinden olan kişilerin %33.3'ü 41-55 yaş arasındadır. Almanya'da doğmuş olan kişilerin %13.3'ü 15-25 yaş arasında ve %6.7'si 26-40 yaş arasındadır.

Almanya'ya ne zaman geldiniz? Nasıl bir çevrede ve nasıl bir evde yaşamak istersiniz? Sorusuna verilen yanıtlarda %40'lık bir oran, Almanya'da kent içinde yaşamak istemektedir;

Tablo 1. Doğum yeri ve yaş karşılaştırılması

Yaş	15-25	26-40	41-55	56-70	Toplam
Doğum Yeri	Orta Anadolu		%6.7	%3.3	%6.7
	Marmara Bölgesi				%3.3
	Doğu Karadeniz		%6.7	%20.0	%3.3
	Batı Karadeniz			%13.3	
	Ege Bölgesi		%3.3	%3.3	%3.3
	Güney-Doğu Anadolu				%3.3
	Almanya	13.3%	%6.7		
Akdeniz			%3.3		
Toplam	13.3%	%23.3	%43.3	%20.0	%100.0

%46.7 oranında kişi ise Türkiye’de bir kasabada yaşamayı tercih etmektedir. Almanya’ya ne zaman geldiniz? Sorusuna verilen yanıtlara göre Almanya’da kent içinde yaşamak isteyenlerin %20’si Almanya’ya 1970-74 arasında gelmiştir, %10’u ise 1975-79 arasında Almanya’ya gelmiştir. Türkiye’de bir kasabada yaşamayı tercih edenlerin %13.3’ü 1970-74’de, %10’u 1980-84’de, %10’u 1965-69’da Almanya’ya gelmiştir (Tablo 2).

Kendinizi buraya ait hissediyor musunuz? Sorusuna %90’ı evet demektedir. Bunların içinde %53.3’ü bölgeden dolayı kendilerini buraya ait hissetmektedir; %36.7’si ise ailevi nedenlerden dolayı kendilerini buraya ait hissetmektedir (Tablo 3). Aileleri ile birlikte oldukları için o bölgeye ait hissettikleri söylenebilir. Bölgeden dolayı kendilerini oraya ait hissedenler ise bölgeyi kendi istekleri doğrultusunda şekillendirdikleri için bölgeyi sahiplenmektedir.

Kaç yıldır bu bölgede oturuyorsunuz? Kendinizi buraya ait hissediyor musunuz? Sorularına verilen yanıtlarda %63.3’ü kendilerini Berlin’e ait hissetmekte ve bu kesim 25-34 yıldır Kreuzberg’te oturmaktadır. 15-24 yıldır bu bölgede oturanların oranı ve kendilerini oraya ait hissedenlerin oranı %16.7’dir. Kendilerini buraya ait hissetmeyenlerin oranı tüm anketlerde %10’dur. Bu oran çok düşüktür. Ancak insanların yanıtları ile uygulamaları arasında çelişkiler görülmektedir. Bundan dolayı kendilerini oraya ait hissetmeyenlerin oranının, gözlemlere ve uzman görüşmelerine göre daha yüksek olduğu söylenebilmektedir.

Almanya’ya ne zaman geldiniz? Kendinizi nasıl hissediyorsunuz? Hangi toplumun üyesi olarak hissediyorsunuz? soruları sorulmuştur. Tablo 4’te görüldüğü gibi çoğu göçmenler (%73.3) kendilerini Türk olarak hissetmektedir. Kendisini Türk olarak hissedenlerin %30’u 1970-74 arasında Almanya’ya gelmiştir, %16.7’si ise

Tablo 2. Almanya’ya ne zaman geldiniz? –Nasıl bir çevrede ve nasıl bir evde yaşamak istersiniz? sorusunun analizi

	Nasıl bir çevrede ve nasıl bir evde yaşamak istersiniz?					Toplam
	Almanya kent içi	Türkiye kent içi	Türkiye kasaba	Diğer	Hem Almanya’da hem de Türkiye’de	
Almanya’ya ne zaman geldiniz?	1960-64	3.3%				3.3%
	1965-69	3.3%		10.0%		16.7%
	1970-74	20.0%	3.3%	13.3%	3.3%	40.0%
	1975-79	10.0%	3.3%	6.7%		20.0%
	1980-84			10.0%		10.0%
	Burada doğdum	3.3%		3.3%		6.7%
	1990--95			3.3%		3.3%
Toplam		40.0%	6.7%	46.7%	3.3%	100.0%

Tablo 3. Kendinizi buraya ait hissediyor musunuz? sorusunun sonuçları

	Kendinizi burada ait hissetmenizi neye bağlıyorsunuz?				Toplam
	Bölge mi	Toplum mu	Ailevi nedenler	Hiçbirşeye	
Kendinizi buraya ait hissediyor musunuz?	Evet	50.0%	3.3%	36.7%	90.0%
	Hayır	3.3%			10.0%
Toplam		53.3%	3.3%	36.7%	100.0%

Tablo 4. Kendinizi nasıl hissediyorsunuz?

	Kendinizi nasıl hissediyorsunuz?				Toplam
	Türk	Her ikisi	Hiçbiri	Türk asıllı Alman Vatandaşı	
Almanya'ya ne zaman geldiniz?					
1960-64			3.3%		3.3%
1965-69	16.7%				16.7%
1970-74	30.0%	6.7%	3.3%		40.0%
1975-79	13.3%	6.7%			20.0%
1980-84	3.3%	3.3%		3.3%	10.0%
Burada doğdum	6.7%				6.7%
1990-95	3.3%				3.3%
Toplam	73.3%	16.7%	6.7%	3.3%	100.0

1965-69 arasında Almanya'ya göç etmiştir. İkinci sırada kendilerini her iki toplumdaki hissedilenler vardır. Bunların arasında %6.7'si 1970-74'te, %6.7'si ise 1975-79'da, %3.3'ü de 1980-84'de Almanya'ya göç etmiştir. Çoğu kişi kendini halen tam Türk olarak hissetmekte, Almanya'ya 1965-69 arasında gelen birinci nesilden olanların Türk asıllı Alman vatandaşı olarak hissetmeleri beklenmemektedir. Ancak ikinci nesilden daha çok kişinin en azından Türk asıllı Alman vatandaşı olarak hissetmeleri beklenmektedir. Bu sonuçtan da anlaşılacağı gibi çoğu kişi kendini halen Almanya'ya (Berlin'e) ait görememektedir. Almanya'da doğmuş olanlar bile kendilerini Türk olarak hissetmektedir. Burada da belki Türkiye'ye duyulan özlem nedeniyle, insanlar kendilerini %100 Türk olarak hissetmekte diyebiliriz. İnsanlar yabancı bir çevrede kendi kültürlerine daha sıkı sarılmaktadır. Çünkü bunu bir koruma veya savunma mekanizması olarak görmektedir.

Bir diğer karşılaştırma ise “-yaş ile -ne gibi gelecek planlarınız var?” karşılaştırmasıdır (Tablo 5). Yapılan anketlerde %43.3'ü emekli olup, Türkiye'ye gidip gelmek istemektedir. Ancak temelli Türkiye'ye geri dönmek isteyen kişi sayısı çok azdır (%3.3). Emekli olup gidip gelmek isteyenlerin oranı içinde %30'u 41-55 yaş arasındadır; %13.3'ü ise 56-70 yaş arasındadır. İkinci sırada temelli Almanya'da kalmak isteyenler (%36.7) gelmektedir. Bu kişiler tahmin edilebileceği gibi, daha çok genç nesilden kişilerdir ve 15-25 yaş arası %10, 26-40 yaş arası ve 41-55 yaş arası %10'luk bir oran ortaya çık-

mıştır. Üçüncü sırada 5-10 yıl sonra geri dönmek isteyenler ve başka bir ülkede yaşamak isteyenler yer almaktadır.

Bazı sorular açık uçlu sorulduğu için bu sorular ayrı değerlendirmeye alınmıştır. Türkiye'den ne tür eşyalar getirdikleri sorulmuştur. Beş aile hali, çini, süs eşyaları, Atatürk resmi getirdiğini söylemiştir. Birçok aile çaydanlık, çay bardağı, lokum getirmiştir. Elektrikli saç, kilim getiren altı aile tespit edilmiştir. Sedefli sehpa, Mevlana tabloları, semaver, nazar boncuğu getiren aileler de saptanmıştır. Çoğu aileler Türkiye'den perde, danteller, kuruyemiş, Rize perdesi, diyanet takvimi, bazıları ise beyaz kalıp sabun getirmişler. Anket çalışması sırasında ayrıca zihinsel haritalama sorusu sorulmuştur. Bu soru ile çevrelerine ne kadar hakim oldukları ve benimsedikleri ortaya çıkartılmaya çalışılmıştır. Çoğu kişinin çevrelerindeki sokak isimlerini bildiği saptanmıştır. Bazıları çok ayrıntılı bir şekilde çevrelerinde varolan dükkanları tarif etmektedir ve kime ait olduklarını belirtmektedir.

Dil de aidiyetin oluşumunda önemli bir gösterge olarak kabul edilmektedir. Önemli olan bir diğer gösterge de hangi dili kullandıklarıdır. Almanca diline çok iyi hakim olanlar genellikle tüm bilgileri Almanca olarak ifade etmektedir. İki dili de az çok bilenler, hem Türkçe hem de Almanca olarak haritadaki yazıları yazmışlardır. Birinci nesildeki kişiler isim hariç diğer genel bilgileri Türkçe olarak ifade etmişlerdir.

Tablo 5. Yaş ve Ne gibi gelecek planlarınız var? sorusu karşılaştırması

		Ne gibi gelecek planlarınız var?					Toplam	
		Temelli burada kalmak	Kısa sürede geri dönmek	5-10 yıl burada kalıp geri dönmek	Emekli olup ondan sonra geri dönmek	Emekli olup gidip gelmek	Başka bir ülkede yaşamak	
Yaş	15-25	10.0%					3.3%	13.3%
	26-40	10.0%	3.3%	6.7%			3.3%	23.3%
	41-55	10.0%			3.3%	30.0%		43.3%
	56-70	6.7%				13.3%		20.0%
Toplam		36.7%	3.3%	6.7%	3.3%	43.3%	6.7%	100.0%

Sonuçlar

Uygulamanın ardından yapılan değerlendirme sonuçlarına göre uygulama hipotezi doğrulanmaktadır. Göç eden insanlar yeni çevrelerinde, kendi kültürlerini o çevreye ağırlıklı olarak yansıtmaktadır. Alman toplumu ile fazla iletişime geçmemektedirler ve Alman kültürü hakkında fazla bilgi edinmemektedirler. Türkler ve Türk kökenli Almanlar daha çok kendi içine kapalı bir toplum grubu oluşturmaktadırlar. Buna bağlı olarak yeni çevrelerini kendilerine ait kılmadıkları söylenebilmektedir.

Öncelikle, yeni çevrelerde kendi kültürlerini yansıtılmaları ve yaşatılmaları, yeni çevrelerini benimzedikleri fikrini doğurmaktadır. Ancak insan göç ettiği yeri kendi memleketine bu kadar çok benzetirse, Almanlarla çok az iletişime geçerse, kent yenilemesine katılmazsa halen yaşamak istedikleri yer olarak Türkiye'yi düşünüyorlarsa o zaman önceden varolan çevreye ve Alman toplumuna kendisine ait göremez.

Kendi oluşturdukları küçük İstanbul'u (Kreuzberg)'i kendilerine ait hissetmektedirler. Ayrıca kullanıcıların ikili bir kimlik oluşumuna gittiği söylenebilir. Kimlik ve kültürleri ile hem Türk, hem de Alman olarak kendilerini tanımlıyorlar. Bazı kişiler Türk kimliğini, bazıları ise Türk kökenli Alman kimliğini benimsemektedir. Çok az bir kesim ise ne Alman ne de Türk kimliğini kabullenememektedir. Burada ise kaybolmuş bir kimlikten veya bir kimlik arayışından söz etmek mümkündür.

Bu bölgede Almanlar ve göçmenler birbirleriyle “neredeyse hiç iletişime geçmeden” yan yana yaşamaktadırlar. Ancak bu şekilde yan yana yaşa-

maları olumlu olarak değerlendirilmemektedir. “Yaşamak ve yaşatmak – bu deyim Kreuzberg’te uzun süredir moda olmuştur. İnsanlar birbirlerine alışmıştır. Almanlar yabancılara, yabancılar punkçılara” (Tagesspiegel, 1983). Toplumlar birbirleri ile iletişime geçmezlerse, etkileşim olmaz ve o bölgeyi kendilerine ait kılmaları beklenemez.

Birinci nesildeki insanların konutlarında daha çok geleneksel tarzda eşyalara rastlamak mümkün olabilmektedir (Şekil 4). Danteller, vitrinin içinde kristal vazolar, duvarda asılı halı veya Arapça yazılı tablolar. İkinci nesildeki kişilerin evlerinde ise biraz daha farklı bir görüntüye rastlamak mümkün olabilmektedir. Bu kişilerin daha sade, modern tarzda mobilyaları bulunmaktadır. Dantellere rastlanmamaktadır. İkinci neslin birinci nesle göre biraz daha değişime uğradıkları söylenebilmektedir. Göç eden kişiler yeni konut yerleşmelerini, zaman içinde değişime uğratmaktadırlar. Yoğun olarak bir arada yaşadıkları yakın çevrelerinde, kendi kültürlerinden etkiler görmek mümkün olmaktadır. Açtıkları dükkanlarla ve bu dükkanlara koydukları isimlerle kültürlerini çevreye yansıtmaktadırlar. Yakın çevrelerini lokantalarla, derneklerle ve çay bahçeleriyle şekillendirmektedirler. Türk insanları, konut arka bahçelerini ağırlıklı olarak kullanmaktadır. Burada da tekrar aynı sorun görülmektedir. Alman komşularla ve Alman toplumu ile fazla bir arada olunmamaktadır. Yan yana yaşanmakta ancak fazla bir etkileşim oluşmamaktadır. Anketlerden ve görüşmelerden Almanya’da (Berlin’de) yaşayan Türklerin bir kimlik arayışı içinde oldukları ortaya çıkmıştır. Bu arayış içinde kendilerini Kreuzberg semtine ait görmektedirler; ancak Berlin ve Alman toplumunu benimsememektedirler.

Şekil 4. Ayşe Hanımın evinin salonundan bir görünüş

Kaynaklar

- Altman, Rapoport, Wohlwill, (1980). Human behavior and environment, Advances in Theory and Research, Rapoport, A., *Cross-Cultural Aspects of Environmental Design*, Plenum Press, New York and London.
- Bilgin, N.(1996). *İnsan ilişkileri ve kimlik*; Sistem Yayıncılık, İstanbul.
- Duncan, S.J., (1981) (Ed.). *Housing and identity cross-cultural perspectives*; Duncan,J., Introduction, Croom Helm Ltd., London.
- Edney, (1976). *Human territories*, March, Environment & Behavior, 42.
- Güvenç, B., (1996). *Türk kimliği, kültür tarihinin kaynakları*, Remzi Kitabevi AŞ., İstanbul.

- John, B. (2000). *Türkische Berlinerinnen und Berliner, Die Ausländerbeauftragte des Senats von Berlin*, Pressemitteilung, Berlin.
- Jonker,G.(1999). *Kern und Rand. Religiöse Minderheiten aus der Türkei in Deutschland*. Zentrum Moderner Orient, Verlag Das Arabische Buch, Berlin.
- Lawrence,R. (1987). *Housing, dwellings and homes, Design Theory, research and practice*, John Wiley + Sons, Great Britain.
- Rapoport,A. (1982). *The meaning of the built environment*, Sage Publications, California.
- Rapoport,A. (1980). Cross cultural aspects of environmental design, I. Altman & J. Wohlwill (eds.) *Human Behavior and Environment*, Plenum Press, New York.
- Suher,H.(1995). *Şehircilik Yardımcı Ders Kitabı*, İ.T.Ü Mimarlık Fakültesi Baskı Atölyesi, İstanbul.
- Tagesspiegel*, 26.06.1983. Gazete ilanı.
- Tap, P. (1979). Introduction, identites collectives et changements sociaux, ed. Privat, Toulouse, s.11-18.
- Bilgin, N. (1996). *İnsan İlişkileri ve Kimlik*; Sistem Yayıncılık, İstanbul'dan alınmıştır.
- Wiberg, (1993). Medium sized cities and renewal strategies, *The Journal of the Regional Science Association International*, Papers in Regional Science, 72, 2.

<http://www.statistik-berlin.de>